

De Zeeuwse Arbeidsmarkt

Een regiovisie van onderwijs, ondernemers en overheid.

Inhoudsopgave

Inleiding		4
Regionale arbeidsmarktschets en aansluiting vanuit het onderwijs		6
Missie en ambities: de Zeeuwse aanpak		16
Partners: rollen en verantwoordelijkheden		26
Borging en duurzaamheid		30
Overzicht van de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen		32
Bijlage 1	Economisch en arbeidsmarktbeleid Zeeland	34
Bijlage 2	Aanvullende kerncijfers Zeeuwse economische speerpuntsectoren	40
Bijlage 3	Schematische weergave ambities, thema's en realisatie	46
Bijlage 4	Geraadpleegde bronnen	49

Inleiding

De drie O's in de provincie Zeeland (ondernemers, onderwijsinstellingen en overheid) zetten zich in om tot een gezamenlijk, toekomstbestendig Zeeuws onderwijs- en arbeidsmarktbeleid te komen. In deze regiovisie presenteren de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen hun gezamenlijke ambitie en strategie om duurzaam in te kunnen spelen op arbeidsmarktontwikkelingen en de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt nog verder te verbeteren.

Zeeland vormt met zijn havens, chemische industrie, uiteenlopende vormen van energiewinning, toerisme en ruimte, een belangrijke, onmisbare economische factor voor de Nederlandse economie. De aanwezigheid van een tweetal ROC's (Scalda en het Hoornbeeck College) en een AOC (Edudelta), vmbo onderwijsinstellingen, de HZ (University of applied sciences) en de UCR (University College Roosevelt) en de bijzondere geografische positie die Zeeland inneemt als grensregio, maakt de regio tot een uniek gebied in Nederland.

Middels deze regiovisie spreken de samenwerkende partijen in de regio commitment uit om samen structureel verder te bouwen aan een vruchtbare samenwerking in de regio en deze ook te verduurzamen. Daarmee wordt het fundament gelegd voor het realiseren van een optimaal evenwicht van vraag en aanbod op de Zeeuwse arbeidsmarkt. Dat geldt voor alle sectoren, maar vooral voor de topsectoren Havens en Industrie,

Zorg, Vrijtijdseconomie en Agro&Food en Landbouw, Seafood, Visserij en Aquacultuur

De regiovisie beschrijft de inhoudelijke aandachtspunten op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt, die de komende drie jaren (focus op korte en middellange termijn) van belang zijn voor het (beroeps)onderwijs (vmbo-mbo-hbo-wo) in Zeeland.

Regioafbakening

De regiovisie heeft betrekking op heel de geografische regio Zeeland. Door de unieke geografische positie die Zeeland inneemt wordt ook rekening gehouden met de ontwikkelingen, invloed en mogelijkheden van de aangrenzende Nederlandse en Vlaamse provincies.

Zeeland is economisch gezien een zeer aantrekkelijk gebied. Zeeland is de enige regio in West-Europa die echt in zee ligt. Dus een land met perfecte havenfaciliteiten.

Waar je ook staat in de provincie, je bent altijd in tien minuten aan de kust. Ideaal land voor toerisme, voor havens, voor industrie, van oudsher een provincie waar landbouw het goed doet en een streek waar producten uit het water en van het land elkaar moeiteloos ontmoeten en in elkaar overgaan.

De context

Deze regiovisie is een gezamenlijk document van alle partijen die betrokken zijn bij de Zeeuwse arbeidsmarkt. De visie sluit aan bij het Zeeuwse beleid en de Zeeuwse ambities, zoals deze zijn weergegeven in de Economische Agenda 2013-2015. In deze agenda is de aandacht gericht op versterking van Zeeuwse topsectoren en een goed vestigingsklimaat. Naar analogie van de landelijke topsectoren investeren we vooral in zeven sectoren die passen bij de onderscheidende kracht van Zeeland: Havens en Industrie, Energie, Zorg, Vrijtijdseconomie, Water, Agro & Food en Landbouw, Seafood, Visserij en Aquacultuur.

Andere voor deze regiovisie relevante beleidslijnen en programma's zijn belegd in het rapport 'Kerend Tij', de Zeeuwse arbeidsmarktmonitor 2014, de Kernopgaven Arbeidsmarktbeleid Zeeland 2014 en de Economische Atlas Zeeland 2014.

Eerder beschreef de commissie Taskforce Zeeland in haar rapport 'Kerend Tij' hoe onderwijspartijen, bedrijfsleven en lokale overheden gezamenlijk bestuurlijk en organisatorisch kunnen bijdragen aan een kwalitatief en kwantitatief duurzaam aanbod van middelbaar beroeps- onderwijs (mbo) en hoger onderwijs (hbo en wo) in Zeeland¹.

1. MEER INFORMATIE OVER DE VOOR DEZE REGIOVISIE BELANGRIJKE BELEIDSLIJNEN EN 'PROGRAMMA'S' TREFT U AAN IN BIJLAGE 1: ECONOMISCH EN ARBEIDSMARKTBELEID ZEELAND.

Regionale arbeidsmarkt- schets en aansluiting vanuit het onderwijs

Zeeland is een regionale economie waarin de sectoren zorg, industrie/techniek en handel de meeste werkgelegenheid bieden. De sectoren industrie, techniek en logistiek vertegenwoordigen gezamenlijk circa 50% van het bruto nationaal product².

Zeeland is een echte techniekregio en (samen met de regio Gorinchem) de enige regio in Nederland waar de techniek zowel bij schoolverlaters (met name voor mbo opleidingen techniek) als bij de gehele werkzame beroepsbevolking duidelijk boven het landelijk gemiddelde ligt.³

Op het gebied van logistiek en transport heeft Zeeland een sterke positie. Vlissingen en Terneuzen nemen met hun havens een belangrijke plaats in. Zeeland kan hierbij profiteren van de sterke oriëntatie op de haven van Antwerpen. Ook heeft Zeeland een belangrijk voordeel van haar sterke industriële positie in vooral de chemie.

De sector zorg is een andere belangrijke sector voor de regio. Voorts kenmerkt Zeeland zich door het feit dat er ten opzichte van Nederland dubbel zoveel horecabedrijven zijn gevestigd, mede voortkomend uit het feit dat Zeeland een van

Nederlands meest toeristische regio's is. Dit biedt kansen voor (extra) werkgelegenheid in deze sector. Hoewel de economische kracht van Zeeland ligt bij de industrie en de havens, is de vrije tijdseconomie vooral van belang voor 'het gezicht' van Zeeland.

Kerncijfers⁴

- De Zeeuwse werkloosheid is met 4,7 % in 2014 relatief laag⁵: De werkloosheid in Zeeland ligt structureel onder het Nederlands gemiddelde. Dit heeft een aantal oorzaken. Ten eerste zorgt de relatief negatieve bevolkingsontwikkeling ervoor dat in potentie minder mensen werkloos kunnen raken. Naast de demografische ontwikkelingen spelen ook de sectorstructuur en de arbeidsparticipatie van Zeeland een belangrijke rol bij het bepalen van de werkloosheid.
- Vanaf 2014 verwacht het UWV echter een toenemende instroom in de WW, een lichte

2. BRON: ECONOMISCHE ATLAS ZEELAND, 2014

3. BRON: ROA, 2013, DOELMATIGHEID MBO IN DE REGIO

4. MEER KERNCIJFERS VOOR DE ZEEUWSE TOPSECTOREN ZIJN OPGENOMEN IN BIJLAGE 2

5. BRON: ECONOMISCHE ATLAS ZEELAND, 2014

afname van de instroom in de Wajong en een stabilisatie van de instroom in de WIA. Op de middellange termijn (2015-2018) zal naar verwachting de aantrekkende economie weer een dempend effect hebben op de toename van het aantal WW- en WWB-uitkeringen⁶.

- De sectoren industrie/ techniek, zorg en handel zijn voor de regio belangrijke economische motoren: zij dragen in gezamenlijkheid meer dan 60% bij aan het bruto regionaal product (met name de sectoren industrie/ techniek en handel scoren hiermee ver boven het landelijk gemiddelde)⁷.
- Gedurende de periode 2014-2018 is de arbeidsmarktinstroom (25.780 werkzame personen)

op de Zeeuwse arbeidsmarkt groter dan het totaal aantal baanopeningen (20.730 werkzame personen)⁸.

- In Zeeland bedraagt de totale arbeidsmarktinstroom (op mbo-, hbo-, en wo-niveau) in de periode 2013-2018 25.780, hetgeen 24,2% is van de werkgelegenheid. De verdeling hiervan over de verschillende opleidingsniveaus is als volgt: mbo 17.850 (69%); hbo 5.900 (23%), wo 2.030 (8%)⁹.
- Verwachte arbeidsmarktperspectieven op middellange termijn voor schoolverlaters zijn goed te noemen voor de opleidingstypen mbo groen, mbo techniek, mbo gezondheidszorg, hbo groen, hbo techniek en hbo paramedisch.

6. BRON: KERNOPGAVEN ARBEIDSMARKTBELEID ZEELAND 2014, PAG. 13

7. BRON: ECONOMISCHE ATLAS ZEELAND, 2014

8. BRON: KERNOPGAVEN ARBEIDSMARKTBELEID ZEELAND 2014, PAG. 3

9. BRON: KERNOPGAVEN ARBEIDSMARKTBELEID ZEELAND 2014, PAG. 14

- Minder goed zijn de arbeidsmarktperspectieven voor de opleidingstypen mbo sociaal-cultureel, mbo economie, hbo onderwijs, hbo sociaal cultureel en hbo economie¹⁰.
- Voor de grootste Zeeuwse economische sector, de techniek/ industrie geldt¹¹:
 - Een derde van de Zeeuwse jongeren volgt in de bovenbouw van het vo een technische richting/ profiel (landelijk gezien ligt dit percentage veel lager, namelijk rond de 18%);
 - 27% van alle mbo'ers in Zeeland volgt een technische opleiding;
 - Minder dan 10% van de Zeeuwse technisch gediplomeerden op mbo niveau gaat verder studeren aan het hbo.

Discrepancies

- De huidige arbeidsmarkt in Zeeland is ruim. Er is momenteel in vrijwel alle beroepsgroepen voldoende aanbod van personeel om in de personeelsbehoefte van werkgevers te voorzien. Ook gedurende de periode 2014-2018 is de arbeidsmarktinstroom op de Zeeuwse arbeidsmarkt groter dan het totaal aantal baanopeningen.
- Op middellange termijn is het perspectief van schoolverlaters op een baan op mbo, hbo en wo niveau gemiddeld genomen matig. Grote verschillen doen zich echter voor per opleidingsrichting. Schoolverlaters in de economische, sociaal-culturele en pedagogische richtingen kennen een ongunstig arbeidsmarktperspectief. Redelijk tot goede kansen zijn er voor school-

verlaters van technische, groene en medische opleidingen.

- Als gevolg van ontwikkelingen aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt (flexibilisering, technologisering, veranderende kwalificatie-vereisten) is het de verwachting dat de kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod verder toenemen.
- De verwachte knelpunten in de personeelsvoorziening voor werkgevers in groene en technische beroepen zijn groot. Gezien de ambities is dit een belangrijk aandachtspunt. Nu al worden bijvoorbeeld ondernemers in de fruitteelt beperkt in hun wens tot uitbreiding door onvoldoende aanbod van gekwalificeerd personeel. Het ontbreekt in Zeeland aan een opleiding specifiek gericht op de voedingsmiddelenindustrie. Voor de technische beroepen is opvallend te noemen dat de grote interesse voor de technische profielen op het voortgezet onderwijs zich (nog) onvoldoende vertaalt in een toename van de instroom in de technische hbo opleidingen¹².

Demografische context

Zeeland kent ten opzichte van de rest van Nederland een relatief lage bevolkingsdichtheid (26 tot 250 inwoners per vierkante kilometer, gemiddeld genomen ligt dit in Nederland op 406,3 inwoners per vierkante kilometer). Daarnaast is er sprake van vergrijzing en ontgroening en is de Zeeuwse potentiële beroepsbevolking steeds minder vaak hoog opgeleid. Het aantal wo opgeleiden dat in Zeeland woont, is tussen 2009 en 2013 met 14%

10. BRON: ZEEUWSE ARBEIDSMARKTMONITOR

11. BRON: ZEEUWS TECHNOCENTRUM

12. BRON: ZEEUWS TECHNOCENTRUM

gedaald¹³, er is derhalve sprake van een zogenaamde 'weglek'¹⁴. Veel Zeeuwse jongeren verlaten Zeeland om elders te gaan studeren. Zij keren na hun studie lang niet altijd terug en gaan daarom veelal verloren voor de Zeeuwse arbeidsmarkt. Ook het imago van Zeeland speelt een belangrijke rol. Dit imago heeft een negatieve impact op de bereidheid van nieuwe bedrijven en inwoners om zich er te vestigen.

Tot slot vormt een belangrijk aandachtspunt de samenwerking met Vlaanderen, met name belemmeringen in de wet- en regelgeving en de culturele verschillen tussen de beide landen zijn momenteel nog struikelblokken in verregaande samenwerking.

Arbeidsmarktontwikkelingen voor de zeven Zeeuwse speerpuntsectoren¹⁵

Onderstaand worden voor ieder van de zeven speerpuntsectoren de belangrijkste arbeidsmarktontwikkelingen (en knelpunten) kort samengevat.

Havens en Industrie (biobased, maintenance, logistiek)

De havens en industrie zorgen voor veel werkgelegenheid in Zeeland. Op de langere termijn ligt de focus op de transitie naar een biobased economy. Binnen de biobased economy speelt de upgradering van kwalificatie-eisen een belangrijke rol. Zeeland heeft de ambitie om onderzoek en kennisontwikkeling voor toepassingsmogelijkheden op het gebied van groene productiemethodes samen te brengen.

Er is vooral vraag naar hoger opgeleiden en werknemers op de mbo niveaus 3 en 4. De vraag naar medewerkers op niveau 1 en niveau 2 blijft daarbij achter. Voor de hogere transportberoepen worden grote tekorten voorzien in de personeelsvoorziening, terwijl op middelbaar niveau enige knelpunten voor transportberoepen worden voorzien. Binnen de logistieke sector is de (mogelijke) verdringing van Nederlandse (Zeeuwse) werknemers door werknemers uit Zuid- en/of Oost Europa een beladen onderwerp.

Binnen de sectoren havens, logistiek en maintenance worden diverse initiatieven ondernomen op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt, bijvoorbeeld de verdere uitbouw van het 'Maintenance Value Park' in Terneuzen dat dé onderhoudshotspot van Zeeland moet worden met een onafhankelijk kennis- en informatiecentrum en het Zeeuws Kenniscentrum Logistiek, dat ondersteuning biedt aan (met name de productinnovatie binnen) de logistieke sector. Zeeland Seaports (de havens van Vlissingen en Terneuzen) werkt reeds op veel gebieden samen met andere havens (zoals Gent en Antwerpen). Daarnaast is er aansluiting gezocht bij het project Logistic Accelerator (van Dinalog¹⁶). Via dit project worden de Zeeuwse havens nog meer geprofileerd als logistiek draaipunt en kan in samenwerking met het bedrijfsleven verder worden gewerkt aan innovatie.

Specifiek voor biobased geldt dat samen met West Brabant en Vlaanderen het concept Agro meets Chemistry is ontwikkeld, waarin toepassings-

13. BRON: STAAT VAN ZEELAND 2013, PAG. 21

14. BRON: ADVIESRAPPORT KEREND TIJ 2010, PAG.14

15. BRON: KERNOPGAVEN ARBEIDSAKTBELEID ZEELAND 2014, ZEEUWSE ARBEIDSMARKT-MONITOR

16. DINALOG: DUTCH INSTITUTE FOR ADVANCED LOGISTICS

mogelijkheden op het gebied van groene productiemethodes worden samengebracht. Zeeland profileert zich hierdoor nadrukkelijk om op het gebied van biobased een topregio te zijn.

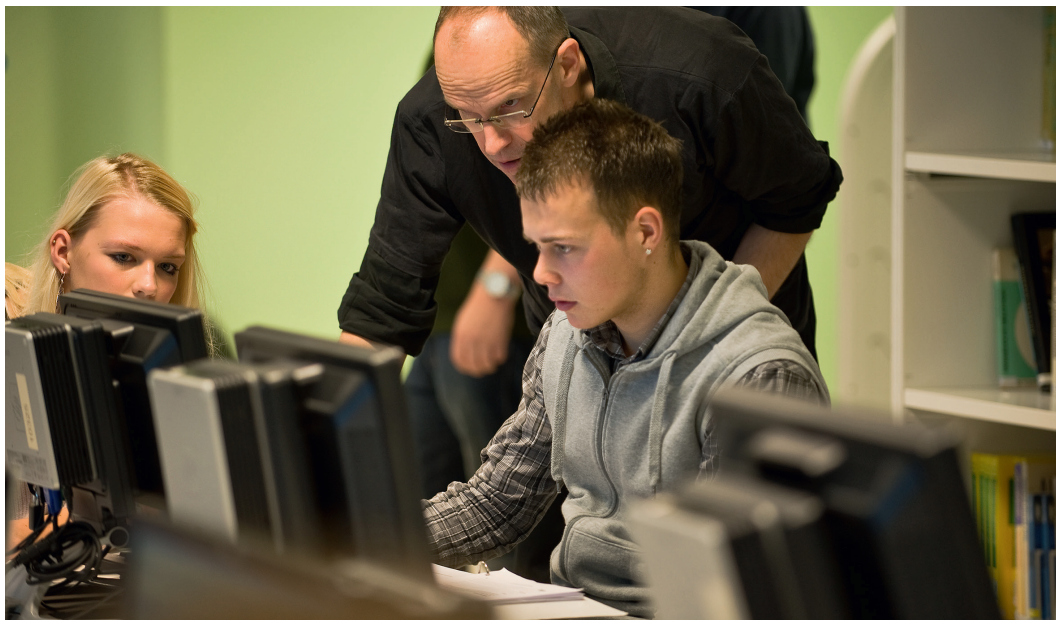
Energie

De energiesector in Zeeland richt zich op langere termijn op de transitie naar hernieuwbare energie en kent een roep naar kennis en innovatie. Naar verwachting zal dit zorgen voor hoogwaardige werkgelegenheid in de Provincie. Het vraagt ook om samenwerking en nieuwe verbindingen, met o.a. het nationale topsectorenbeleid, biobased economy en maintenance. Voldoende en goed gekwalificeerd personeel is noodzakelijk om de in gang gezette ontwikkelingen te verduurzamen. Goed inzicht in de doelen en de wensen van werkgevers binnen deze sector met betrekking tot competenties van schoolverlaters in specifieke opleidingsrichtingen is daarbij van belang.

Zorg

De toekomstige arbeidsmarktperspectieven voor schoolverlaters op mbo niveau zijn uiteenlopend. Voor zorgopleidingen zijn de perspectieven op mbo niveau 1, 2 en 3 in vergelijking met de perspectieven op mbo niveau 4 slecht. De perspectieven voor agogische opleidingen zijn op alle mbo niveaus matig tot slecht. Het is de verwachting dat de krimp in zorgberoepen (vooral op niveau 3) slechts van tijdelijke aard is en de vraag naar zorgpersoneel op termijn weer toeneemt. Binnen de sector is sprake van een verschuiving in de

organisatie van de zorg van intramuraal naar extramuraal. De kwalitatieve vraag naar zorg komt daardoor op een hoger niveau te liggen.

Het onderwijs moet inspelen op toekomstige nieuwe behandelingen in de zorg en op ontgroening en vergrijzing. De verschuiving heeft ook consequenties voor de benodigde competenties van medewerkers. Het is een opgave voor werkenden en schoolverlaters zich deze competenties eigen te maken. Een belangrijke rol is hierin weggelegd voor de onderwijsinstellingen in samenwerking met zorg- en welzijnsinstellingen en Via-Zorg (het Zeeuwse platform voor de arbeidsmarkt van Zorg en Welzijn).

Door samenwerkingsverbanden worden nieuwe behandelvormen naar Zeeland gehaald en aangeboden. Door goede verbindingen tussen kenniscentra, bedrijfsleven én zorgaanbieders kan kwalitatief goede zorg worden aangeboden (bijvoorbeeld in de vorm van zorgarrangementen) en worden zorgtoeristen naar Zeeland getrokken.

Tot slot is intensieve samenwerking tussen Zeeuwse zorginstellingen nodig voor voldoende schaalgrootte en daarmee een betere concurrentiepositie.

Vrijtijdseconomie

De sector biedt veel ontwikkelingsmogelijkheden. Met kennisontwikkeling en gerichte promotie wordt ingezet op een recreatieve infrastructuur. De ontwikkeling van leisure hotspots staat de komende periode centraal. Toeristische promotie, kennisontwikkeling, revitalisering van de verblijfsrecreatie en het stimuleren van ontwikkelingen op het gebied van toerisme en topsport moeten een bijdrage leveren aan het behoud of zelfs de groei van de werkgelegenheid in de sector.

De verwachte arbeidsmarktperspectieven voor mbo toerisme en recreatie in Zeeland zijn redelijk te noemen. Groot knelpunt in de sector is de aard van het werk, het is sterk seizoensgebonden. De sector is zeer populair onder Zeeuwse jongeren (er is nauwelijks sprake van vergrijzing in deze sector), zowel de horecabranche als de branche cultuur, sport en recreatie staan in de top 5 van branches/ sectoren met de grootste werkgelegenheid voor Zeeuwse jongeren. Zeeland is daarnaast succesvol in de (door-)ontwikkeling van zowel de horeca als het toerisme. Een goed voorbeeld hiervan is het voornemen om verschillende initiatieven rondom de opleidingen tot kok samen te brengen. In samenwerking tussen het onderwijs (van vmbo tot hbo), het bedrijfsleven, de Zilte Academie Zeeland en het programma 'Talent for Gastronomie' wordt ingestoken op bijscholing aan koks met betrekking tot het werken met typisch Zeeuwse producten, wordt een versneld traject vmbo-mbo ontwikkeld en wordt geïnvesteerd

in een talentopleiding voor sterrenrestaurants. Dit initiatief levert tevens naar verwachting een positieve bijdrage aan de imagoverbetering van de horecabranche en aan de kwaliteit van het onderwijs. Daarnaast zorgt het ervoor dat getalenteerde jongeren hun horecaopleiding in de regio volgen en dus behouden blijven voor Zeeland.

Water

Zeeland (in samenwerking met de gehele regio Zuidwest Nederland) wil zich neerzetten als Energy Water Valley door zich te profileren als proeftuin en etalage waar innovatieve ideeën en projecten van bedrijven worden getest en getoond. Onderwijs- en onderzoeksinstellingen in de regio leveren hun bijdrage via gerichte les- en onderzoeksprogramma's. Daarnaast worden jonge professionals aangetrokken om creatieve, innovatieve deltatechnologieën te ontwikkelen. Vooral voor hoger opgeleiden biedt de sector 'water' naar verwachting in de komende jaren goede arbeidsmarktperspectieven. Goed inzicht in de doelen en wensen van het bedrijfsleven qua competenties van schoolverlaters in specifieke opleidingsrichtingen is hiervoor een vereiste.

Agro, Food en Landbouw

De kansen voor deze sector liggen in de ontwikkeling van facility-sharing, productinnovatie, het vergroten van het ketenrendement en de logistiek. Verbindingen van de agrarische sector met biobased economy en de (toekomstige) logistieke mogelijkheden van de Zeeuwse havens kunnen

zorgen voor een unieke aanpak en extra werkgelegenheid creëren.

In 2012 is de Stichting Foodport Zeeland opgericht. De stichting brengt ondernemers samen in een netwerk met het doel innovatie en ontwikkelingen te versnellen door gezamenlijke projecten. Inmiddels zijn er diverse ontwikkelthema's vastgesteld.

Projecten in dit kader zullen voor een groei in werkgelegenheid zorgen en de positie van jonge agrarische ondernemers versterken via nieuwe vormen van samenwerking. Het aantal leerlingen in 'groene' opleidingen laat een dalende tendens zien. De verwachte knelpunten in de personeelsvoorziening voor werkgevers in groene beroepen zijn dan ook groot (onvoldoende aanbod van gekwalificeerd personeel).

Seafood, Visserij en Aquacultuur

De schelpdiercultuur en zee-, kust- en binnenvisserij maken steeds meer de transitie naar duurzame visserij. Er dient aandacht te komen voor het optimaliseren van de productieomstandigheden binnen de sector met als doel het (weer) rendabel maken van de bedrijfsvoering. De uitvoering van het convenant 'Mosseltransitie' levert hieraan een bijdrage. Voor de werkgelegenheid is het van belang de visafslagen te behouden en de binnenvisserij verder te versterken. Hierbij wordt nadrukkelijk gezocht naar samenwerking met de sportvisserij. De werkgelegenheid in deze sectoren

maakt momenteel 1% uit van de totale Zeeuwse economie. Het in gebruik nemen van nieuwe productiemethoden en – technieken vraagt om andere competenties van de medewerkers werkzaam in deze sector.

Missie en ambities: de Zeeuwse aanpak

Deze paragraaf omschrijft de missie en de ambities van de samenwerkende Zeeuwse partijen gericht op het arbeidsmarktsbeleid en een verbeterde aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Tevens biedt deze paragraaf inzicht in de wijze waarop de ambities verwezenlijkt worden, met andere woorden: de Zeeuwse aanpak! Het belangrijkste uitgangspunt in deze vormt publiekprivate samenwerking tussen de betrokken partijen.

Missie

De missie van de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen is om samen te zorgen voor een goede balans tussen vraag en aanbod op de Zeeuwse arbeidsmarkt ten behoeve van een duurzame ontwikkeling, groei en innovatie van de Zeeuwse economie. Het arbeidsmarktbeleid van de 3 O's is erop gericht de vraag naar gekwalificeerde werknemers van het Zeeuwse bedrijfsleven goed in beeld te hebben en ervoor te zorgen dat hiervoor voldoende goed gekwalificeerd aanbod beschikbaar is.

Ambities

Het realiseren van de economische ambities van Zeeland staat of valt met de beschikbaarheid van voldoende goed geschoold personeel. Om deze ambitie te kunnen verwezenlijken onderscheiden we vier hoofdlijnen:

1. Het verhogen van de arbeidsparticipatie

Er wordt geïnvesteerd in het verhogen van de arbeidsparticipatie om ervoor te zorgen dat er ook in de toekomst voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar is. Niet alleen moeten meer Zeeuwen actief gaan deelnemen aan het arbeidsproces, ook thema's als langer doorwerken, het bieden van meer fulltime contracten aan medewerkers en het aantrekken van arbeidskrachten uit omringende regio's (waaronder ook de grens-regio België) leveren in dit kader een bijdrage.

2. Kwalitatief hoogstaand, duurzaam en betaalbaar onderwijs met doorlopende leerlijnen

Het Zeeuwse onderwijs- en kennisaanbod moet zowel kwantitatief als kwalitatief goed aansluiten op de vraag van het Zeeuwse bedrijfsleven. Er wordt naar een compleet palet van kwalitatief hoogstaand, duurzaam en betaalbaar onderwijs gestreefd. Met name de wisselwerking tussen het

bedrijfsleven en de Zeeuwse kennis- en onderwijsinstellingen is van belang. Hierbij wordt rekening gehouden met de bijzondere positie van Zeeland als grensregio. Voor bepaalde opleidingen wordt ingestoken op een goede samenwerking met de grensregio's, zodat situering van de opleiding op de best beschikbare locatie plaatsvindt.

Om jongeren te interesseren en te behouden voor de speerpuntsectoren is herkenbaar en kwalitatief goed vmbo onderwijs en een goede aansluiting op en doorstroom naar mbo onderwijs van belang. Jongeren moeten van het vmbo vlot door kunnen stromen naar het mbo (en/of het hbo) en vervolgens naar het bedrijfsleven.

3. Stimuleren en ondersteunen van innovatief ondernemerschap

Innovatief ondernemerschap wordt gestimuleerd en ondersteund, met als doel een bijdrage te leveren aan het creëren en het behouden van Zeeuwse werkgelegenheid. De speerpuntsectoren hebben hierbij prioriteit. Daarnaast leveren nieuwe vormen van innovatief ondernemerschap naar verwachting een positieve bijdrage aan het imago van Zeeland.

4. Een excellent vestigingsklimaat

Duurzame economische ontwikkeling, groei en innovatie zijn alleen mogelijk indien er een excellent vestigingsklimaat is. Met andere woorden; een stevige, economische infrastructuur. Innovatie en ICT, ondernemerschap, arbeidsmarkt,

onderwijs, promotie en acquisitie en aandacht voor fysieke ruimte vormen hiervoor de basis (Provinciaal beleid).

Realiseren van de ambities

Door middel van publiekprivate samenwerking worden concrete initiatieven, maatregelen en activiteiten ondernomen om bovengenoemde ambities te verwezenlijken. Onderstaand zijn de voornemens en de mogelijke aanpak van de samenwerkende partijen per ambitie nader uitgewerkt.

Ambitie 1:

Het verhogen van de arbeidsparticipatie

Om de arbeidsparticipatie te verhogen wordt ingestoken op de thema's:

- Upgrading kwalificatievereisten en aandacht voor verschuivingen in vereiste competenties
- Bevorderen van de intersectorale mobiliteit
- Aandacht voor strategische personeelsplanning
- Creëren werkgelegenheid voor minst kansrijke groepen (jobcarving)
- Verlagen werkloosheid door creëren van werkgelegenheid en optimale benutting van beschikbare banen
- Specifieke aandacht voor het terugdringen van de werkloosheid onder de doelgroep jongeren en 55 plussers

Het Zeeuwse bedrijfsleven (de ondernemers) speelt een cruciale rol in veel van bovenstaande initiatieven. Zo streven Zeeuwse werkgevers er de

komende jaren naar om werknemers te stimuleren tot het volgen van een (intern) scholingstraject. Werknemers zijn op deze wijze beter uitgerust voor de toekomst. Daarnaast zijn de Zeeuwse werkgevers voornemens om in strategische personeelsplanning te voorzien door doelgroep- en competentiegericht te werven en op te leiden in afstemming met het Zeeuwse onderwijs. Werkgevers richten zich daarbij de komende jaren op de duurzame inzetbaarheid van hun (toekomstige) medewerkers.

Om er blijvend voor te kunnen zorgen dat de juiste mensen met de juiste kwalificaties op de goede plek komen, zal het voor werknemers en werkzoekenden aantrekkelijker moeten worden om zich steeds opnieuw en verder te scholen (een leven lang leren). Om dit te bewerkstelligen worden de mogelijkheden onderzocht om opleiders op verzoek van Zeeuwse bedrijven en instellingen ook specifieke maatwerkopleidingen, cursussen en trainingen te laten ontwikkelen voor alle sectoren en niveaus van het mbo en hbo. Zij voeren die desgewenst in-company in de regio uit.

Vertegenwoordigers van lokale overheidsinstanties zijn voornemens om in samenwerking met het bedrijfsleven verantwoordelijkheid te nemen voor het investeren in zij-instroom vanuit overschotsectoren in tekortsectoren (waarbij expliciet aandacht is voor de mogelijkheden die de grensregio biedt). Een belangrijk 'hulpmiddel' hierbij is het bevorderen van de bewustwording

van het belang van mobiliteit onder werknemers. Werkgevers worden hierin door overheidspartners gefaciliteerd en ondersteund, onder andere door middel van de plannen tot het oprichten/inrichten van mobiliteitscentra/ vacaturebanken en intra- en intersectorale mobiliteitsnetwerken. Voor het verhogen van de arbeidsparticipatie is het cruciaal dat werkgelegenheid wordt gecreëerd voor de minst kansrijke doelgroepen. Sociale innovatie, zoals jobcarving is hierin de komende jaren leidend. Hierover worden afspraken gemaakt tussen het Zeeuwse bedrijfsleven, sociale partners en de rijksoverheid. Zo worden momenteel in samenwerking tussen Orionis Walcheren, SW-bedrijven, Scalda Educatie en Zeeuwse bedrijven (op dit moment de schildersbranche en de horeca) instroomtrajecten ontwikkeld op niveau 1. Uitbreiding van deze trajecten is wenselijk en de mogelijkheden daartoe worden in 2015 onderzocht en opgepakt.

Voor het verlagen van de werkloosheid in zijn algemeenheid en meer specifiek de werkloosheid onder Zeeuwse jongeren en 55 plussers worden door de lokale overheden nadere afspraken gemaakt met het Zeeuwse bedrijfsleven over de borging en verduurzaming van de activiteiten voortkomend uit het Actieplan Jeugdwerkloosheid Zeeland (2014) en het Actieplan voor ouderen. Overheidspartijen gaan investeren in de ondersteuning van werkzoekenden door de inzet van werkcoaches en in het opzetten van online matchingssystemen.

Door de drie O's wordt tot slot in gezamenlijkheid bekeken op welke wijze omscholing, re-integratietrajecten en EVC trajecten een bijdrage kunnen leveren aan het verhogen van de arbeidsparticipatie.

Ambitie 2: Kwalitatief hoogstaand, duurzaam en betaalbaar onderwijs met doorlopende leerlijnen

Voor kwalitatief hoogstaand, duurzaam en betaalbaar onderwijs met doorlopende leerlijnen wordt ingestoken op de thema's:

- Het voorkomen van een 'verloren onderwijs generatie'
- Het verbeteren van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
- Een optimale afstemming tussen onderwijs en bedrijfsleven binnen de zeven speerpuntsectoren

Om de ambitie waar te maken hebben de drie O's kansrijke programma's voor Zeeland opgesteld en uitgewerkt. Voor elke Zeeuwse economische sector is in beeld gebracht wat nodig is om aan de vraag naar arbeidskrachten van de sector te kunnen blijven voldoen. Op basis hiervan wordt, in samenwerking met het onderwijs, bedrijfsleven en overheden een programma opgesteld om daadwerkelijk tot het beoogde aantal gekwalificeerde krachten te komen. De uitstroom van leerlingen op een hoger niveau wordt hierin eveneens meegenomen. De (door-)ontwikkeling van doorlopende leerlijnen is cruciaal.

Het creëren van samenhangende beroepskolommen (vmbo-mbo-hbo) heeft het ontstaan van verticale samenwerkingsverbanden tussen vmbo en mbo en mbo en hbo gestimuleerd. Doorlopen de leerwegen of andere samenwerkingsvormen tussen de schooltypes stimuleren leerlingen om door te leren en leveren een bijdrage aan het voorkomen van uitval. De samenwerkende partijen bekijken de mogelijkheden om de komende jaren te investeren in het ontwikkelen van vakmanschaps- en technologieroutes. Het gehele onderwijsveld van vmbo tot en met wo speelt een belangrijke rol in deze. Andere initiatieven die overwogen worden zijn het vereenvoudigen van de overstap van mbo naar hbo (bijvoorbeeld door het aanbieden van summercourses).

Een belangrijk speerpunt vormt het investeren in meer hybride leeromgevingen. Zowel in de sectoren zorg als techniek zijn hierin al belangrijke stappen gezet. Zo loopt in Vlissingen het initiatief om een ultiem leerbedrijf op te zetten, waarin zorgopleidingen (in zowel het mbo als het hbo) in één model samenwerken met de toegevoegde waarde voor zowel studenten/ de opleiding als de zorginstellingen. In de techniek worden initiatieven ondersteund waarbij technische bedrijven concrete opdrachten (en/ of projecten) aanleveren aan studenten en wordt het vmbo betrokken bij het verder uitbouwen van hybride leeromgevingen (naar voorbeeld van het Technum: het techiekcenrum voor onderwijs en bedrijfsleven in Zeeland).

Voor de branches sport en toerisme wordt momenteel bekeken of een dergelijke hybride leeromgeving haalbaar is. In samenwerking met de gemeente Middelburg en het bedrijf Libema gaat de CIO opleiding onderzoeken of op het terrein van het voormalig vakantiepark 'de Zilveren Schor' een opleidingsplaats kan worden gesitueerd voor studenten van de opleiding sport en bewegen.

Voor de Zeeuwse onderwijsinstellingen is een belangrijke taak weggelegd. Om een 'verloren generatie' daadwerkelijk te kunnen voorkomen is intensieve begeleiding en ondersteuning van studenten tijdens hun studie en stage van groot belang. Het onderwijs neemt daarnaast verantwoordelijkheid voor een goede en juiste overdracht van gediplomeerden aan partners op het gebied van arbeidsmarktbeleid (werkgevers, UWV Werkbedrijf en gemeenten).

In samenspraak met deze partners worden nadere afspraken gemaakt over overbruggingsmaatregelen voor gediplomeerden van minder kansrijke beroepen.

Daar waar mogelijk wordt instroom in opleidingen van minder kansrijke beroepen tot een minimum beperkt en instroom in kansrijke richtingen bevorderd. In het kader van kansrijk opleiden wordt onderzocht of aansluiting kan worden gevonden bij de vrijgemaakte gelden door het ministerie van OCW om in het mbo per topsector één of twee 'Centra voor Innovatief Vakmanschap'

te realiseren en in het hbo 'Centers of Expertise'. Deze centra moeten de samenwerking tussen bedrijfsleven en onderwijs verder stimuleren. Het landelijk beleid dient twee doelen; enerzijds het verbeteren van de kwantitatieve en kwalitatieve aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven en anderzijds het vergroten van de aantrekkingskracht van de sectoren op werknemers door het beroepsperspectief te verbeteren. Tevens bestaat er een duidelijke link met de 'Strategische Agenda Hoger Onderwijs' en het 'Actieplan Focus op Vakmanschap'. Door de ambities die Zeeland deelt met deze landelijke agenda's, ontstaat in de regio vooral voor de sectoren Techniek, Havens en Industrie, Zorg, Maintenance, Biobased economy en Logistiek een duidelijke verbinding tussen regionale initiatieven en landelijke agenda's. Dit heeft een gunstige invloed op het streven van de regio om in deze sectoren te excelleren. Het onderwijs committeert zich aan een objectieve informatievoorziening van opleidingen aan (toekomstige) studenten en onderzoekt de mogelijkheden om te investeren in regionale afstemming (ook de grensregio wordt hierin betrokken) van het opleidingsaanbod.

De rol van het Zeeuwse bedrijfsleven is onontbeerlijk bij het realiseren van kwalitatief hoogstaand onderwijs. Het bedrijfsleven is dan ook voornemens in de komende periode een actieve bijdrage te leveren aan onderwijsprogramma's. Concrete ideeën op dit gebied hebben betrekking op het organiseren van 'werkveld adviesbijeen-

komsten' per sector en het vrijmaken van middelen voor het verzorgen van gastdocentschappen. In het beroepsonderwijs is reeds sprake van een intensieve wisselwerking met het bedrijfsleven. Bij veel mbo opleidingen wordt de BPV (Beroepspraktijkvorming) in samenspraak met het bedrijfsleven ingericht. Door bedrijven worden concrete BPV opdrachten aangeleverd en/ of in samenspraak met docenten ontwikkeld. Deze ontwikkeling wordt verder geïntensiveerd door het plan om in samenspraak met het bedrijfsleven concrete projecten voor de gehele onderwijskolom van vmbo tot wo op te zetten en uit te voeren. Tevens wordt gestreefd naar het optimaal benutten van de BPV en de projecten om leerlingen/ studenten zo goed mogelijk te equiperen voor de Zeeuwse arbeidsmarkt. Zo zijn er initiatieven om typisch Zeeuwse elementen toe te voegen: te denken valt aan het belang van het beheersen van de Duitse taal (in de opleidingen vrijetijdseconomie), gezien het grote aantal Duitse toeristen, of het benadrukken en stimuleren van het werken met typisch Zeeuwse ingrediënten binnen de horeca-opleidingen.

Werkgevers denken mee over de wijze waarop zij voldoende stageplaatsen binnen de zeven speerpuntsectoren beschikbaar kunnen stellen en op welke manier de praktijkplekken bij de speerpuntsectoren kunnen worden uitgebouwd.

Ambitie 3: Stimuleren en ondersteunen van innovatief ondernemerschap

Voor het stimuleren en ondersteunen van innovatief ondernemerschap wordt ingestoken op de thema's:

- Het vergroten van ondernemersvaardigheden
- Het vergroten van het aantal startende ondernemingen in de speerpuntsectoren

Ondernemers kunnen voor begeleiding en advies terecht op het ondernemersplein van de Kamer van Koophandel en bij de regionale ontwikkelingsmaatschappij. De overheden gaan zorgen dat kansrijke maar risicovolle initiatieven toch van de grond kunnen komen.

De regionale ontwikkelingsmaatschappij NV Economische Impuls Zeeland is hét loket voor ondernemingen die zich in Zeeland willen vestigen. De ondernemerspleinen richten zich hierbij op het vergroten van ondernemersvaardigheden en het vergroten van het aantal startende ondernemingen in de speerpuntsectoren. Innovatief ondernemerschap levert hiermee tevens een belangrijke bijdrage aan het creëren en behouden van de werkgelegenheid. De aandacht voor innovatief en maatschappelijk verantwoord ondernemen binnen het MKB wordt vergroot. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van bestaande instrumenten zoals Innogo, Zeeuws Participatiefonds, Dok41 en het Zeeuws Investeringsfonds.

Daarnaast zijn de samenwerkende partijen voornemens om bestaande initiatieven op het gebied van innovatief ondernemerschap voort te zetten, te concretiseren of uit te bouwen. Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan de Kenniswerf Vlissingen¹⁷, waarin de samenwerking tussen verschillende partners kan worden geoptimaliseerd.

Ambitie 4: Een excellent vestigingsklimaat

Voor een excellent vestigingsklimaat wordt ingestoken op de thema's:

- Aantrekken van nieuwe bedrijven en het behoud van Zeeuwse bedrijven
- Versterken van de uitgaande en inkomende grenspendel

Door Zeeuwse overheidspartijen wordt in de komende periode bekeken op welke wijze geïnvesteerd kan worden in zowel het aantrekken van nieuwe bedrijven en instellingen voor de regio als het behoud van Zeeuwse bedrijven. Concreet is door de Provincie Zeeland al het DNA voor Zeeland ontwikkeld en een 'Land in Zee' marketingconcept uitgewerkt. De komende periode wordt uitvoering gegeven aan de hierin genoemde activiteiten. De drie O's bekijken hoe de regio neergezet kan worden als aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven, werknemers en inwoners. Bijvoorbeeld door actief grote evenementen te zoeken die aansluiten bij het DNA van Zeeland en die het 'merk' Zeeland uitdragen.

Om de uitgaande en inkomende grenspendel te versterken wordt onderzocht welke investeringen gedaan kunnen worden met betrekking tot een verbeterde aansluiting van de verkeers- en openbaar vervoer infrastructuur en op welke wijze eenduidige arbeidsmarktinformatie aan beide zijden van de grens kan worden bewerkstelligd.

Prioriteiten

De samenwerkende partijen in Zeeland stellen hoge eisen aan samenwerking en aan de te verwachten ambities. Het aanbrengen van prioriteiten in ambities en doelstellingen is daarom van belang. Voor de middellange termijn geldt dat de focus ligt op de sectoren havens en industrie (biobased, maintenance, logistiek), zorg, vrijetijdseconomie, Agro&Food en Landbouw, Seafood, Visserij en Aquacultuur

Voor de genoemde maatregelen in deze paragraaf worden uitvoeringsafspraken gemaakt en vastgelegd, onder andere door concrete program-mavoorstellen, projectplannen en samenwerkingsconvenanten.

17. KENNISWERF IS DE KENNIS- EN INNOVATIEHOTSPOT VAN ZEELAND. BINNEN HET BEDRIJVEN-PARK WERKEN ONDERNEMERS, ONDERWIJSINSTELLINGEN EN OVERHEID SAMEN, DELEN KENNIS EN ERVARINGEN. STARTERS MET CREATIEVE EN VERNIEUWENDE IDEEËN KUNNEN OP KENNISWERF TERECHT IN DOK41.

Partners: rollen en verantwoordelijkheden

In Zeeland is een groot aantal stakeholders en partners actief betrokken bij het verbeteren van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt (waaronder onderwijs, bedrijven, regionale overheden, werknemersorganisaties en de Onderwijs Autoriteit Zeeland). Paragraaf 6 (pagina 32) biedt een overzicht van de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen.

Diverse overlegvormen en samenwerkingsverbanden zijn opgestart en op verschillende plaatsen in Zeeland wordt inmiddels uitvoering gegeven aan concrete projecten. Met name de sectoren Zorg, Techniek en Horeca werken reeds projectmatig aan een verbeterde aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt. Zowel op bestuurlijk niveau, maar zeker ook op operationeel niveau is de bereidheid tot samenwerking tussen de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen dan ook groot te noemen.

Een goed voorbeeld van samenwerking op zowel bestuurlijk als operationeel niveau is het programma Zeeland Centraal¹⁸. In dit programma participeren de Zeeuwse mbo instellingen, het hbo (de Hogeschool Zeeland), het wo (UCR) en de Kenniswerkplaats Zeeland.

Hoofddoelstelling van het programma Zeeland Centraal is kwaliteitsverbetering, verduurzaming en innovatie van het Zeeuwse onderwijs en

valorisatie van kennis in het onderwijs en de regio. Het programma is onderverdeeld in Kenniscirculatie 2.0 en Onderwijs 2.0.

Stakeholders en partijen zijn zich er terdege van bewust dat om structurele en blijvende resultaten te kunnen boeken een verregaande samenwerking tussen de drie O's van het grootste belang is en blijft. Er wordt in de komende periode dan ook geïnvesteerd in het uitbreiden en nog steviger positioneren van de samenwerking qua omvang, niveau en inhoud. Dit dient binnen de regio zowel sectoraal, maar vooral intersectoraal plaats te vinden (en dat zowel binnen het werkveld, binnen het onderwijsveld als tussen werkveld en onderwijsveld). Naast tussen de drie O's, worden eveneens afspraken gemaakt met overige organisaties (de vierde O – overige organisaties, zoals bijvoorbeeld de Kenniswerkplaats Zeeland).

18. HET PROGRAMMA ZEELAND CENTRAAL KOMT VOORT UIT HET RAPPORT KEREND TIJ EN WORDT VOOR 50% GESUBSIDIEERD DOOR HET MINISTERIE VAN OCW. HET PROGRAMMA IS GESTART IN 2013 EN KENT EEN LOOPTIJD VAN DRIE JAAR.

Om de genoemde ambities (in de uitvoering) daadwerkelijk te verwezenlijken zijn de rollen en verantwoordelijkheden als volgt benoemd:

Bedrijfsleven/ ondernemers

- Het actief bijdragen aan een goede wisselwerking tussen het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen
- Het aangeven, aggregeren en kanaliseren van de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan personeel
- Het ondersteunen en stimuleren van focus op de zeven Zeeuwse speerpuntsectoren, gekoppeld aan de profilering van de onderwijs- en kennisinstellingen
- Het structureel bijdragen aan werkgelegenheid en carrièreperspectief, status en imago van het beroep (met name voor de zeven speerpuntsectoren)
- Het faciliteren in middelen, mensen en cofinanciering

Onderwijs

- Het optimaliseren van de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven
- Het afstemmen met andere onderwijsinstellingen in de (grens)regio
- Het kiezen van focus in de positionering: profiel en identiteit van de onderwijsinstellingen
- Het samenstellen van een (strategisch) portfolio (domeinen, doelgroepen en sectoren) dat is gericht op een toekomstbestendig operationeel opleidingsaanbod

- Het kiezen en uitvoeren van een operationeel opleidingsaanbod afgestemd op de wensen en behoeften vanuit het bedrijfsleven

(Regionale) overheden (inclusief de centrumgemeenten als trekkers van regionaal arbeidsmarktbeleid)

- Het stellen van regionale prioriteiten
- Het faciliteren van de betrokken bedrijven en instellingen in het kunnen realiseren van de ambities, inclusief het bewaken van overzicht en het faciliteren van afstemming tussen initiatieven
- Het ondersteunen en monitoren van het proces (focus in activiteiten, bewaken van de voortgang, bijsturen indien gewenst en/of noodzakelijk)
- Het bieden van een platform voor kennisdeling en kennisuitwisseling
- Het tijdig signaleren van nieuwe kansen en mogelijkheden, bijvoorbeeld in de samenwerking met andere regio's en/ of grensoverschrijdend

Overige stakeholders/ partijen

- Het vervullen van een rol in de concrete uitvoering van programma's en projecten
- Het afstemmen met partners uit het onderwijs, het bedrijfsleven en vertegenwoordigers van (lokale) overheden
- Het bieden van een platform voor kennisdeling en kennisuitwisseling

Borging en duurzaamheid

De ambities uit deze regiovisie worden op verschillende wijzen geborgd. Ten eerste wordt daar waar mogelijk en relevant de aansluiting gezocht bij reeds bestaande initiatieven en overlegvormen. Concreet zijn dit de reguliere '3O overleggen', waarin de (lokale) overheid, het onderwijs en een vertegenwoordiging vanuit het bedrijfsleven streven naar een optimale aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Ook de onderwijs-werkveldcommissie en de Stuurgroep Economische Agenda zijn belangrijke overlegorganen met het oog op borging en duurzaamheid.

Voorts is voor elke business case, zoals geformuleerd in de Economische Agenda 2013-2015 een 'kartrekker' benoemd. Deze kartrekker is een link naar ondernemers en draagt bij aan daadwerkelijke realisering van de geformuleerde doelstellingen.

Vanuit een breedteaanpak wordt voortdurend de positie, taakverdeling en de samenwerking van de partners gemonitord. Op deze wijze vindt optimale afstemming plaats en wordt versnippering voorkomen. Tevens worden kennis en ervaring concreet en proactief gedeeld. Hiertoe brengen de samenwerkende partners onder andere in kaart welke projecten er reeds lopen en of deze projecten al dan niet tot gewenste resultaten leiden. Zij maken een gezamenlijke keuze in verdere uitrol en positionering van activiteiten die een bijdrage

leveren aan het realiseren van de gezamenlijke ambities.

Kortom: monitoring, evaluatie en open communicatie zijn van belang. Tot slot geldt dat gedegen regionaal (hetzij sectoraal, hetzij intersectoraal) arbeidsmarktonderzoek (Zeeuwse Arbeidsmarktmonitor) ter onderbouwing van gezamenlijke arbeidsmarktagenda's en goede evaluatie van genomen arbeidsmarktmaatregelen worden ingezet om een bijdrage te leveren aan de kwaliteit (doeltreffendheid en doelmatigheid) van de programma's en projecten.

Overzicht van de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen

Deze paragraaf biedt een overzicht van de bij de Zeeuwse arbeidsmarkt betrokken partijen.

Naast de intensieve samenwerking tussen de drie O's op zowel strategisch als operationeel vlak zijn er nog veel meer partijen betrokken bij de Zeeuwse arbeidsmarkt, waarmee in het kader van een publiekprivate samenwerking, samengewerkt wordt aan het arbeidsmarktbeleid en aan een verbeterde aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

De meeste relevante bestaande of in oprichting zijnde samenwerkingsverbanden worden eveneens in deze paragraaf beschreven. Bij het realiseren van de ambities zal nadrukkelijk aansluiting bij deze samenwerkingsverbanden worden gezocht of zullen taken en activiteiten in uitvoer (deels) belegd worden in deze verbanden.

Betrokken partijen namens de drie O's¹⁹

- Het Zeeuwse bedrijfsleven en ondernemers uit de (grens)regio
- MKB Zeeland
- BZW (Brabants Zeeuwse Werkgeversvereniging)
- FNV

- CNV
- Vmbo instellingen Zeeland
- Scalda
- Hoornbeeck College
- Edudelta
- HZ (University of Applied Sciences)
- UCR (University College Roosevelt)
- Provincie Zeeland
- Gemeenten Zeeland
- Werkgeversservicepunten

Overige relevante betrokken partijen - de vierde O, waaronder

- Kenniswerkplaats Zeeland
- Onderwijsautoriteit Zeeland
- Platform Bèta techniek
- Kamer van Koophandel Zeeland
- Brancheorganisaties
- Regionale ontwikkelingsmaatschappij NV Economische Impuls Zeeland
- Zeeland Seaports
- Kenniscentrum Kusttoerisme
- Kenniscentrum Logistiek
- ViaZorg
- Agrarisch Innovatie en Kenniscentrum Rusthoeve

19. DAAR WAAR MOGELIJK WORDT AANSLUITING MET EN AFSTEMMING OP GEZOCHT MET DE RIJKSOVERHEID EN EUROPESE PROGRAMMA'S EN BELEIDSLIJNEN

- Technocentrum Zeeland
- Kenniswerf Zeeland
- ZLTO/ ZAJK
- Kenniscentra (SBB)
- Sociale werkplaatsen
- UWV Werkbedrijf

Relevante samenwerkingsverbanden

- Biobased Delta: samenwerkingsverband tussen ondernemers, onderzoek en overheden in Zeeland, West-Brabant en Zuid-Holland. In het kader van opleiden wordt samengewerkt met Bio Base Europe Training Center, de Hogeschool Zeeland, Avans Hogescholen en het mbo
- Samenwerking met de haven van Gent in Biobase Europe.
Multinationals als DOW Benelux, Cargill, Yara en Zeeland Refinery investeren in hun fabrieken, installaties en productieprocessen
- Foodport Zeeland: samenwerking tussen onderwijs, kennisinstellingen, bedrijven in de foodsector en producenten en verwerkers van streekproducten. Foodport Zeeland richt zich op commerciële projecten van haar leden, vooral op innovatie, arbeidsmarkt en scholing.
- Zeeuws Kenniscentrum Logistiek: waarbinnen het bedrijfsleven en het onderwijs proberen studenten te enthousiasmeren voor opleidingen in de logistieke sector. Deze opleidingen moeten aansluiten bij de vraag uit de markt. De Zeeuwse studenten behandelen specifieke logistieke vraagstukken²⁰.

- Kenniswerf Vlissingen: Op de Kenniswerf wordt samengewerkt tussen de ondernemers, het onderwijs en de overheden, onder meer tussen Technum (Scalda), Hogeschool Zeeland, DOK 41, re-integratiebedrijven, Smart Services Boulevard en startende bedrijven.
Dok 41 is een zogeheten incubator voor innovatie en technologische starters. Bij Dok 41 kunnen innovatieve technostarters hun bedrijf opstarten en onder begeleiding en coaching verdere ontwikkeling en groei realiseren.
- Techniekkoepeel Zeeland: een bundeling van de activiteiten rondom (biobased-) Techniek (-promotie) in Zeeuws Vlaanderen (Terneuzen) bestaande uit drie onderdelen, te weten a. een ‘Techniekpromotie-zuil’, het op te richten Huis van de Techniek (inclusief Technocentrum Zeeland) en b. Stichting Bio Base Europe Training Center en c. de Bio Base Europe Coöperatie.

20. BRON: WWW.HZ.NL

Bijlage 1

Economisch en arbeidsmarktbeleid Zeeland

Economische agenda 2013 – 2015

De economische agenda van de Provincie Zeeland is tot stand gekomen in samenwerking met het economisch veld: ondernemers, overheden, onderwijs-, kennis- en maatschappelijke instellingen. In de economische agenda zijn de Zeeuwse economische topsectoren benoemd. Voorts is vastgesteld welke concrete kansen er, in relatie tot nationale en Europese ontwikkelingen, binnen deze economische sectoren zijn. Met als resultaat negen business cases, negen kansrijke programma's voor Zeeland.

Voor het realiseren van de ambities van de economische agenda zijn voor de jaren 2013-2015 middelen gereserveerd. Dit budget is vooral bedoeld om ontwikkelingen aan te jagen, aanvullen de gelden worden gezocht in Europa, het rijk en binnen de private sector.

De agenda in het kort:

Zes thema's

- Innovatie en ICT
- Ondernemerschap (MKB)
- Arbeidsmarkt

- Onderwijs & Scholing
- Promotie & Acquisitie
- Ruimte voor bedrijvigheid

Zeven sectoren

- Havens en Industrie (biobased, maintenance, logistiek)
- Energie
- Zorg
- Vrijtijdseconomie
- Water
- Agro & Food en Landbouw
- Seafood, Visserij en Aquacultuur

Negen businesscases

- Biobased Economy
- Containerisatie op het knooppunt van Zee- en Binnenvaart
- Zeeland Care
- Recreatieve Infrastructuur
- Leisure Hotspots Breskens en Brouwersdam
- Foodport Zeeland
- Nieuwe teelten en Technieken in de Landbouw
- Ontwikkeling Binnendijkse Aquacultuur
- Energie en Klimaat

Met in iedere businesscase

- Het economisch rendement: werkgelegenheid en toegevoegde waarde
- Uitwerking van de zes thema's
- Een 'human capital' paragraaf
- De benodigde partijen
- De benodigde inspanningen, mensen en financiële middelen
- Planning

De Zeeuwse arbeidsmarktmonitor 2014

Een goede kwantitatieve en kwalitatieve aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt is cruciaal voor de economische ontwikkeling van Zeeland. Daarom werkten het bedrijfsleven, onderwijs en overheden samen aan het realiseren van de Zeeuwse Arbeidsmarktmonitor. Het doel is structureel inzicht bieden in de behoeften op de regionale arbeidsmarkt voor de middellange termijn. Deze informatie dient als uitgangspunt bij het vormgeven van gezamenlijk beleid en het initiëren van acties.

De Zeeuwse Arbeidsmarktmonitor bevat cijfers over de arbeidsmarkt en het onderwijs. Door te analyseren wat er de afgelopen jaren is gebeurd in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, samen met het verzamelen van feiten en cijfers en rekening houdend met trends, is een voorspelling gemaakt van de banen en de aansluiting van het onderwijs daarop in Zeeland tot 2018. De Zeeuwse Arbeidsmarktmonitor is ontwikkeld voor en in opdracht van het onderwijs, ondernemers en de overheid.

Betrokken organisaties zijn: Provincie Zeeland, de Onderwijsautoriteit Zeeland, MKB, Brabant-Zeeuwse Werkgeversvereniging (BZW), de Zeeuwse gemeenten, Scalda, E'til, stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) en SCOOP.

Het rapport "Kerend Tij" (2010)

De Taskforce Zeeland is in september 2009 gestart met de opdracht om met adviezen te komen over hoe onderwijspartijen, bedrijfsleven en lokale overheden gezamenlijk bestuurlijk en organisatorisch kunnen bijdragen aan een kwalitatief en kwantitatief duurzaam aanbod van middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs in Zeeland. Onderwijskwaliteit, toegankelijkheid/deelnememogelijkheden, doelmatigheid en de financiële bedrijfsvoering moeten zo duurzaam blijven.

Het rapport Kerend Tij bestaat uit drie delen:

1. Analyse Zeeuwse problematiek, conclusies en adviezen
2. Onderzoeksbevindingen
3. Bijlagen

Het rapport geeft antwoord op de vraag op welke wijze het mogelijk is om in Zeeland een blijvend aanbod van beroepsonderwijs en hoger onderwijs te garanderen als de bevolking krimpt.

Vier hoofdpunten spelen hierin een rol:

- De demografische ontwikkelingen (bijvoorbeeld de sterke vergrijzing) in Zeeland maken een blijvend regulier aanbod van voorzieningen kwetsbaar

- De sociaaleconomische positie van Zeeland (in het bijzonder die van Zeeuws Vlaanderen), maakt een duurzaam aanbod van voorzieningen noodzakelijk
- De werkelijke sociaaleconomische potentie van Zeeland wordt onderschat (gunstig gelegen tussen Antwerpen en Rotterdam)
- De sociaaleconomische potentie van Zeeland zou vanzelfsprekender zijn en zichtbaarder worden als grensbelemmeringen tussen Zeeland en Vlaanderen minder bepalend zouden zijn

Om knelpunten en belemmeringen het hoofd te bieden beschrijft de Taskforce in haar rapport de volgende aanbevelingen:

- Het inrichten van een pilot (voor de periode van maximaal 5 jaar), die resulteert in duurzame, samenhangende voorzieningenstructuren voor beroeps- en hoger onderwijs, kwalitatief hoogstaand onderwijs, doorlopende leerlijnen en onderwijsarrangementen gericht op een 'leven lang leren'
- Het instellen van een Onderwijsautoriteit (o.a. voor de sturing van de pilot)
- Intensiveren van de samenwerking tussen de Zeeuwse mbo instellingen
- Voor het Zeeuwse hbo 'niche'-ontwikkelingen tot rijksbeleid maken
- University College Roosevelt vanuit bekostigingsperspectief te erkennen als afzonderlijke, universitaire instelling

- Voor de pilotperiode met de regering van het Gewest Vlaanderen en arrangement treffen, waarbij de belemmeringen voor een daadwerkelijk vrij verkeer van personen, goederen en diensten op de terreinen van arbeidsmarkt, gezondheidszorg en onderwijs worden weggenomen

NB: Veel van de adviezen van de Taskforce zijn inmiddels gerealiseerd, zoals het erkennen van University College Roosevelt en het instellen van een Onderwijsautoriteit Zeeland.

Economische Atlas Zeeland 2014

In opdracht van de Provincie Zeeland brengt het Zeeuws Planbureau de Economische Atlas 2014 uit. Het Zeeuws Planbureau maakt deel uit van de fusieorganisatie Scoop/ Zeeuwse bibliotheek (Kenniswerkplaats Zeeland). De doelstelling van het Zeeuws Planbureau is om kennis over Zeeland te ontsluiten, te analyseren en hierover te rapporteren.

In de Economische Atlas Zeeland 2014 wordt inzicht geboden in de meest recente cijfers en de economische ontwikkelingen in de provincie vanaf 2008 (bijlage 2 geeft inzicht in de meest relevante cijfers, afkomstig uit de Economische Atlas Zeeland 2014, voor wat betreft de Zeeuwse speerpuntsectoren).

Kernopgaven arbeidsmarktbeleid Zeeland (2014)

In de notitie Kernopgaven arbeidsmarktbeleid Zeeland 2014 wordt een diagnose van de Zeeuwse arbeidsmarkt gegeven. Op basis van deze diagnose is een SWOT analyse uitgevoerd. Voorts is dit uitgewerkt in algemene kernopgaven en de verschillende rollen die participanten/ partijen/ partners op de arbeidsmarkt vervullen. Samenvattend overzicht kernopgaven voor Zeeuws arbeidsmarktbeleid 3 O's:

Kernopgaven

Algemeen (speerpuntsector overstijgend)
Vrijetijdseconomie

- Optimale inzet arbeidspotentieel Zeeland en verschil in baankansen
- 2.600 Wajongers die aan een baan geholpen moeten worden
- Verlagen werkloosheid: jongerenwerkloosheid (conjunctureel) en werkloosheid onder ouderen (structureel)
- Ontwikkeling flexibilisering: balans voordeel werkgevers versus nadelige gevolgen lager en hoger opgeleiden
- Behoud en creëren werkgelegenheid banen op mbo-niveau 1 & 2
- Regionale samenwerking en realiseren gezamenlijk doel

Agro & food en landbouw

- Dwarsverbanden leggen met overige speerpuntsectoren biobased economy, logistiek en energie
- Onderwijs meer overlap in opleidingsrichtingen en werknemers bewust van ontwikkeling competenties (verbreden)
- Seizoenswerkloosheid
- Populariteit opleiding en verwachte personeelstekorten groene beroepen

Biobased economy

- Aandacht voor verschillen in discrepanties tussen vraag en aanbod korte, middellange en lange termijn (ambities zijn groot)
- Om ambities te realiseren is samenwerking West-Brabant, Zuid-Holland en delen van Vlaanderen van belang.

Logistiek en havens

- Samenwerking arbeidsmarktbeleid en beleid bedrijventerreinen
- Personeelstekorten verwacht in logistieke beroepen
- Zeeuws Kenniscentrum Logistiek voor hbo ook aandacht voor mbo
- Verandering havengebied ook verandering in competenties havenpersoneel
- Verdringing Nederlandse werknemers logistieke sector door Zuid- en Oost-Europeanen (zowel Zeeuws als landelijk aandachtspunt)

Zorg en welzijn

- Decentralisatie van de langdurige zorg naar gemeenten
- Perspectieven op mbo-niveau 4 goed, lagere mbo-niveaus slecht
- Verschuivingen in de organisatie van zorg (intra- naar extramuraal), geeft verandering in de gevraagde competenties van werknemers
- Vraag naar mbo-niveau 3 is vooral tijdelijke krimp, op termijn weer toename vraag, aandacht binnen binnen strategische personeelsplanning

Vrijetijdseconomie

- Perspectief mbo recreatie & toerisme slecht, stevige onderlinge concurrentie en mensen vinden echter ook werk buiten de branche
- Seizoensgebonden werk
- Investeren in toeristische product Zeeland
- Diversificatie culinaire aanbod

Maintenance

- Dwarsverbanden leggen met biobased economy, agro- en foodsector en maritieme bedrijven
- Innovatieve MKB-bedrijven in contact brengen met elkaar
- Clustervorming en samenwerking kennisinstellingen
- Aandacht voor personeelstekorten mbo en hbo techniek
- Aandacht voor kwalitatieve discrepanties gelet op dwarsverbanden overige speerpuntsectoren

Energie

- Verder uitwerken Energy Water Valley
- Goed inzicht in doelen en wensen competenties schoolverlaters
- Clustervorming en samenwerking kennisinstellingen

Water

- Verder uitwerken Energy Water Valley
- Goed inzicht in doelen en wensen competenties schoolverlaters
- Clustervorming
- Niet alleen lokaal en regionaal ook internationaal veel kansen
- Organisatie hoger onderwijs in Zeeland

Seafood, visserij en aquacultuur

- Optimaliseren productieomstandigheden met als doel rendabel maken bedrijfsvoering

Bijlage 2

Aanvullende kerncijfers Zeeuwse economische speerpuntsectoren²¹

Clusters van beeldbepalende sectoren, speerpuntsectoren

De Provincie Zeeland heeft in haar economische agenda naar analogie van het landelijke top-sectorenbeleid speerpuntsectoren voor Zeeland geformuleerd (met elk een eigen 'business case'). Gegevens over de omvang van deze speerpuntsectoren zijn niet in de standaardstatistieken beschikbaar. Om toch zicht te krijgen op de bedrijvigheid is ten behoeve van de Arbeidsmarktmonitor Zeeland (E'til en Scoop, 2014) voor elk van de speerpuntsectoren op basis van sbi-codes een afbakening gemaakt. Sommige bedrijven worden daarbij tot meerdere speerpuntsectoren gerekend.

21. INTEGRAAL OVERGENOMEN UIT
DE ECONOMISCHE ATLAS ZEELAND
2014, MIDDELBURG, NOVEMBER
2014

Bedrijfsvestigingen

Het overzicht van het aantal bedrijfsvestigingen in Zeeland levert het volgende beeld op:

Bedrijven die tot speerpuntsectoren behoren				
	2011	2012	2013	2014
Argo en food	3.527	3.573	3.623	3.587
Biobased	253	267	288	299
Logistiek	1.130	1.138	1.147	1.136
Maintenance	1.638	1.676	1.756	1.771
Water	289	295	292	299
Zorg	2.531	2.803	3.003	3.116
Energie	83	84	81	83
Vrijetijdseconomie	3.386	3.439	3.505	3.511
Seafood, visserij en aquacultuur	324	339	355	354
totaal speerpuntsectoren (zonder dubbelingen)	12.444	12.871	13.263	13.364
totaal speerpuntsectoren (met dubbelingen)	13.161	13.614	14.050	14.156
Totaal	32.483	33.258	34.164	34.485

Bron: RIBIZ 2014

Arbeidsplaatsen

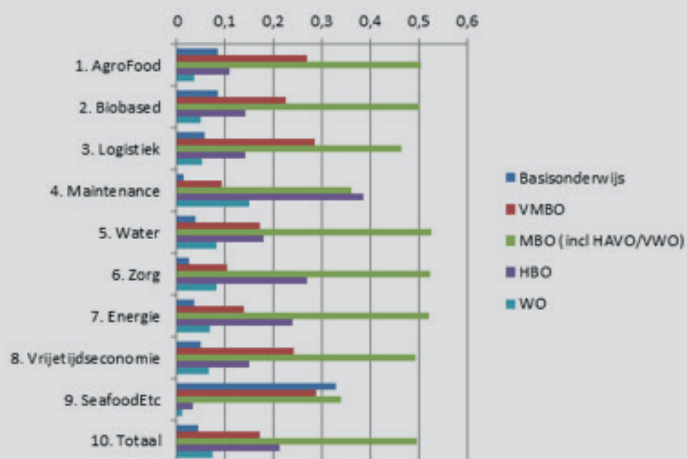
Meer dan de helft van het aantal arbeidsplaatsen in Zeeland valt binnen de speerpuntsectoren. Het aantal arbeidsplaatsen is daarbij als volgt verdeeld:

Arbeidsplaatsen per speerpuntsector				
	2011	2012	2013	2014
Argo en food	15.268	14.992	15.058	14.994
Biobased	9.997	9.810	9.585	9.605
Logistiek	6.961	7.234	7.120	7.067
Maintenance	4.012	4.026	3.989	3.997
Water	2.623	2.475	2.319	2.338
Zorg	31.034	31.800	31.336	30.950
Energie	3.213	2.712	2.676	2.633
Vrijetijdseconomie	17.541	17.280	17.198	17.308
Seafood, visserij en aquacultuur	1.266	1.248	1.311	1.309
totaal speerpuntsectoren (zonder dubbelingen)	84.051	83.907	82.985	82.628
totaal speerpuntsectoren (met dubbelingen)	91.915	91.577	90.592	90.201
Totaal	177.351	175.502	173.568	171.390

Bron: RIBIZ 2014

De sector Zorg heeft met afstand de meeste arbeidsplaatsen, Seafood, visserij en aquacultuur de minste. In de speerpuntsectoren Logistiek, Zorg en Seafood, visserij en aquacultuur is het aantal arbeidsplaatsen tussen 2011 en 2013 gestegen. In de andere sectoren daalde het aantal arbeidsplaatsen. De grootste afname is in de sector Energie.

Opleidingsniveau in speerpuntsectoren Zeeland

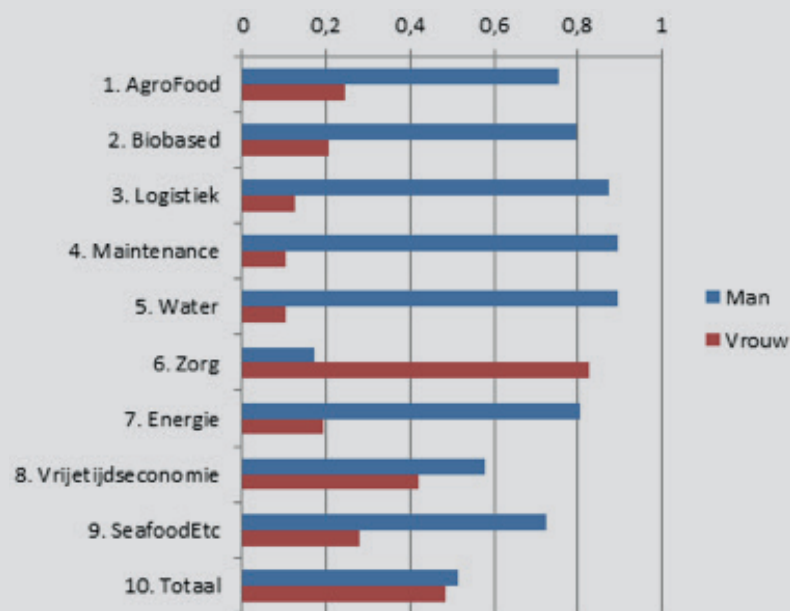

Bron:Zeeuwse arbeidsmarktmonitor

De Zeeuwse arbeidsbezetting voor de speerpuntsectoren naar opleidingsniveau laat zien dat het grootste deel bestaat uit mbo-ers. Uitzondering is maintenance waar de HBO-er de grootste groep werknemers vormt. Seafood, visserij en aquacultuur kent relatief gezien het kleinste aandeel hoger opgeleiden.

Afgezien van het verschil tussen mannen en vrouwen in arbeidsparticipatie, blijkt de verhouding tussen de geslachten in het totaal van de speerpuntsectoren redelijk gelijkmatig verdeeld te zijn. Dat beeld is geheel anders binnen de verschillende sectoren. De sector Zorg valt dan op door de sterke vertegenwoordiging van vrouwen. Alle andere sectoren tellen relatief veel mannen.

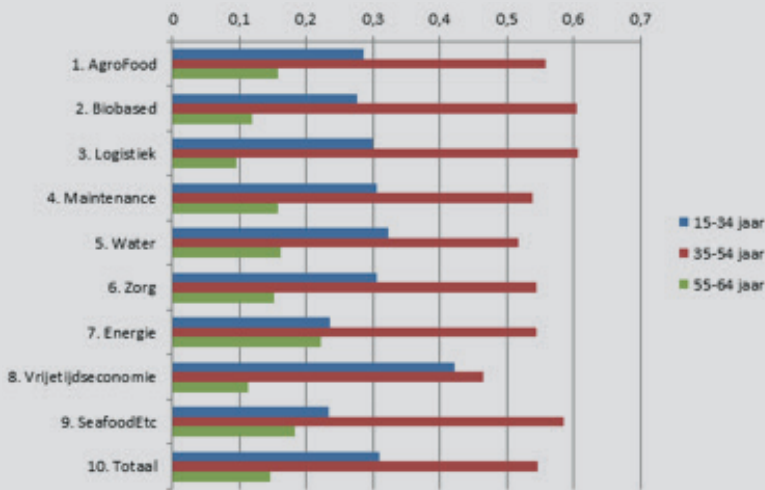
Geslachtsverdeling speerpuntsectoren Zeeland

Bron: Zeeuwse arbeidsmarktmonitor

Ook in de leeftijdsverdeling zien we verschillen tussen sectoren. In de Vrijetijdseconomie zijn relatief veel jongeren actief (46% van de arbeidsplaatsen wordt bezet door 15- tot 34-jarigen). Alleen de sector Energie heeft meer dan 20% ouderen (55- 64 jaar) in haar gelederen.

**Leeftijdsverdeling speerpuntsectoren
Zeeland**

Bron: Zeeuwse Arbeidsmarktmonitor

Bijlage 3

Schematische weergave ambities, thema's en realisatie

Onderstaand wordt schematisch de relatie tussen de ambities, de bijbehorende thema's en de wijze waarop realisatie plaats zal vinden samengevat.

Ambitie 1: Het verhogen van de arbeidsparticipatie	
Thema	Upgrading kwalificatievereisten en aandacht voor verschuivingen in vereiste competenties
Realisatie	Werkgevers stimuleren werknemers tot het volgen van (interne) scholingstrajecten
	Stimuleren van een 'leven lang leren': opleiders ontwikkelen op verzoek van bedrijven/ instellingen maatwerkopleidingen, cursussen en trainingen voor de speerpuntsectoren (van vmbo tot en met wo niveau) en voeren die desgewenst in-company uit
Thema	Strategische personeelsplanning
Realisatie	Zeeuwse werkgevers werven en leiden doelgroep- en competentiegericht op (in afstemming met het onderwijs)
Thema	Bevorderen intersectorale mobiliteit
Realisatie	Ontwikkelen plan van aanpak zij-instroom vanuit overschotsectoren in tekortsectoren
	Oprichten/ inrichten mobiliteitscentra, vacaturebanken en inter- en intrasectorale netwerken
Thema	Creëren werkgelegenheid minst kansrijke doelgroepen (jobcarving)
Realisatie	Ontwikkelen van instroomtrajecten minst kansrijke doelgroepen

Thema	Verlagen van de werkloosheid
Realisatie	Borging en verduurzaming van de activiteiten uit de actieplannen jeugdwerkloosheid en ouderen
	Inzetten van werkcoaches
	Opzetten online matchingssystemen
	Inzet van omscholingstrajecten, reïntegratietrajecten en EVC trajecten
Ambitie 2: Kwalitatief hoogstaand, duurzaam en betaalbaar onderwijs met doorlopende leerlijnen	
Thema	Voorkomen 'verloren generatie' uit het onderwijs
Realisatie	Intensieve begeleiding en ondersteuning van studenten door onderwijsinstellingen (en bedrijfsleven) tijdens studie en stage
	Vastleggen van afspraken over een goede overdracht van gediplomeerden door onderwijsinstellingen aan partners op het gebied van arbeidsmarktbeleid (waaronder UWV en gemeenten)
	Ontwikkelen en uitvoeren van overbruggingsmaatregelen voor gediplomeerden minder kansrijke beroepen
	Ontwikkelen set van maatregelen die leidt tot uitstroom van studenten op een hoger niveau
	Onderwijsinstellingen commiteren zich aan een objectieve informatievoorziening aan (toekomstige) studenten
	Regionale (inclusief grensregio) afstemming van het opleidingsaanbod, inclusief aandacht voor 'niche'- opleidingen (bijvoorbeeld in de landbouw)
Thema	Verbeteren van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
Realisatie	Uitvoering geven aan het opgestelde programma: beoogde aantal gekwalificeerde arbeidskrachten speerpuntsectoren
	(Door-) ontwikkeling van doorlopende leerlijnen met name voor de speerpuntsectoren (van vmbo tot wo)
	Kansrijk opleiden: aansluiten bij de opgestelde human capital agenda
Thema	Optimale afstemming tussen onderwijs en bedrijfsleven binnen de 7 speerpuntsectoren

Realisatie	Inrichten/ doorontwikkelen hybride leeromgevingen
	Organiseren van werkveldadviesbijeenkomsten
	Verhogen van het aantal gastdocentschappen (van vmbo tot en met wo)
	Bedrijfsleven betrekken/ behouden bij de ontwikkeling van de BPV (beroepspraktijkvorming) in het mbo en bij de uitvoer van projecten in het vmbo, hbo en wo.
	Het bedrijfsleven commiteert zich aan het beschikbaar stellen van voldoende stageplaatsen binnen de speerpuntsectoren
Ambitie 3: Stimuleren en ondersteunen van innovatief ondernemerschap	
Thema	Vergroten van ondernemersvaardigheden
Realisatie	Inrichten specifieke ondernemerspleinen
	Het vergroten van de aandacht voor innovatief en maatschappelijk verantwoord ondernemen, o.a. door meer Zeeuwse werkgevers te betrekken bij bestaande initiatieven zoals 'Innogo en Dok 41'
	Opzet en doorontwikkeling van campussen
Thema	Vergroten van het aantal startende ondernemingen in de speerpuntsectoren
Realisatie	Overheden dragen er zorg voor dat risicovolle, maar kansrijke initiatieven van de grond kunnen komen
	Begeleiding van en advies aan startende ondernemers middels de ondernemerspleinen
Ambitie 4: Een excellent vestigingsklimaat	
Thema	Aantrekken van nieuwe bedrijven en behoud van Zeeuwse bedrijven
Realisatie	Uitvoering geven aan 'het DNA van Zeeland' en het marketingsconcept 'Land in Zee'
	Ontwikkelen van een plan van aanpak met betrekking tot het optimaliseren van de voorzieningen in Zeeland voor de 'maakindustrie'
Thema	Versterken van de uitgaande en inkomende grenspendel
Realisatie	Verbeteren van de verkeers- en openbaar vervoerinfrastructuur
	Verrichten van onderzoek (en uitvoering geven aan de uitkomsten) naar op welke wijze eenduidige arbeidsmarktinformatie aan beide zijden van de grens kan worden bewerkstelligd

Bijlage 4

Geraadpleegde bronnen

Rapporten en publicaties:

- Kerend Tij, Taskforce Zeeland (2010)
- Arbeidsmarktmonitor Zeeland 2014
- Economische agenda 2013-2015
- Kernopgaven arbeidsmarktbeleid Zeeland 2014
- Visie op regio's (EBZ, 2014)
- Publiekprivate samenwerking in het beroepsonderwijs (regionaal investeringsfonds mbo, 2014)
- Programma Zeeland Centraal
- UWV arbeidsmarktprognose 2014/2015
- Factsheet Arbeidsmarkt Zorg en Welzijn Zeeland (ViaZorg, april 2014)
- Kenwerk: Trends en cijfers horeca 2013
- Ecabo: Regionale Factsheet Zeeland 2013
- VTL: arbeidsmarkt- en onderwijsinformatie transport en logistiek 2013
- Factsheet Kenteq (2013- 2014)
- Aequor arbeidsmarkt – Zeeland regionale ontwikkelingen 2014
- Ambitiestatement – Focus Zeeuwse duurzame ontwikkeling 2013-2015
- Beleidsnota Leefbaarheid en Bevolkingsontwikkeling 2014 -2015
- CBS Kerncijfers Zeeland, augustus 2014
- De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018 (ROA)
- Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2013 (ROA)
- Factsheets Zeeland business cases
- Omgevingsplan Zeeland 2012-2018
- Programmabegroting 2014 Provincie Zeeland
- Staat van Zeeland in 2013/Zeeland in tijden van crisis, Scoop, juni 2014
- Economische Atlas Zeeland 2014
- Diverse relevante websites